

WALDAPFEL JÓZSEF: IRODALMI TANULMÁNYOK

Szépirodalmi Könyvkiadó, 1957. 555 l.

Közel harminc esztendő irodalomtörténeti munkásságáról kap képet az olvasó, amikor kezébe veszi Waldapfel József irodalmi tanulmányait. Egy rádióelőadás, melyet Waldapfel Virág Benedek halálának centennáriuma 1930-ban tartott, jelzi a kötetben a pálya kezdetét. Az irodalomtörténész munkásságának e kötetben a legújabb állomását szintén egy előadás mutatja, ez Moszkvában hangzott el a legnagyobb magyar szocialista költőről, József Attiláról 1956-ban, tehát akkor, amikor még az ötvenéves évforduló emléke elevenen élt. E két megemlékező-értékelő tanulmány mellé jelképesen sorakozik a szóbanforgó két időpóluson az irodalomtudomány adat-állagát filológusi lelkiismerettel bővítő két cikk: 1930-ban Telegdi Kata levelének két passzusáról fedezi fel az élesszemű kutató, hogy vers, 1956-ban pedig József Attila kiszombori tartózkodásáról közöl Waldapfel eddig ismeretlen életrajzbővítő adatokat.

A határpontokra elhelyezett témák éppoly jellemzőek, mint a cikkek kétjellegűsége. Jelzik egy irodalomtörténész útját, aki munkásságát régi és múlt századi irodalmunk hozzáértő szeretettel elmélyült tanulmányozásával kezdte, és lett irodalomtudományi képzettsége és alapossága, klasszikus irodalmunk iránti szeretete és új szocialista kultúránk iránti lelkesedése és felelősség-érzete révén marxista igényű irodalomtörténetírásunk egyik vezető személyiségévé. E feladatvállalásnak programcikkét is megtaláljuk e kötetben: 1951-ben írta ezt Waldapfel József a Magyar Klasszikusok sorozat megindításakor, és e kötetben a „Szocialista kultúráért” című és főleg a legújabb idők irodalmával foglalkozó fejezet élére helyezte, de ez a cikke XIX. századi irodalmunkat értékelő számos tanulmányának alapszempontjaira is világosságot vet.

Másfelől, az elvi cikkekkel szinte sorjázó tényfeltáró közlemények is jellemzőek: mutatják, hogy Waldapfel József másik főerősségének változatlanul és jogosan a lelkiismeretes filológiai kutató munkát tartja. Nemcsak a József Attiláról írott esszéit töltdje meg egy adatközlő cikkel, ilyet Katonáról és Madáchról írt értekezései mellett is találhatunk, akiknek igazabb megértése és szo-

cialista kultúránkba való beleépítése érdekében Waldapfel József olyan sokat tett. Az előbbinek újszemintű értékeléséhez hozzátoldja régebbi monográfiájából a Katona lírai költeményeinek kronológiáját megvilágító fejezetet, Madách-dolgozatát pedig kiegészíti a nagy drámaírónak Rousseauhoz való viszonyát megmutató adatközlésével. Waldapfel válogatásának ez a sajátossága mintegy aláhúzza azt a tény, hogy az irodalomtörténész elvi-esztétikai ítéletének a gondos filológiai és kritikai szempontú anyaggyűjtésen kell alapulnia.

Waldapfel József a kötethez fűzött jegyzetekben hangsúlyozza, hogy anyagának „terjedelmét tekintve több mint fele való a felszabadulás előtti évtizedből, a marxista irodalomtudomány útján való elindulásunk előtti időből”. Innen ered „a módszer és a szemlélet tarkasága”. Ez a tarkaság nem túlságosan feltűnő, éppen a filológiai módszernek a régebbi dolgozatokban való uralkodása révén és mert e módszer alkalmazását az újabb, és egyfelől a reakciós, másfelől a vulgarizáló nézetekkel szemben élesen polemikus tanulmányokban — természetesen a mélyebb összefüggések adatszerű illusztrálása érdekében — szintén megtaláljuk. Idézhetjük itt a *Csokonai születése napján* c. 1953-ban tartott előadásban az *Oh szegény országunk* kezdetű vers keletkezési körülményeinek megvilágítását s ezzel összefüggésben Csokonai álláspontjának megmutatását Martinovicsék mozgalmával kapcsolatosan. Különösen sokat mondó volt e téren Waldapfelnek a múlt év végén az Akadémián Madách és Gorkij viszonyáról tartott előadása.

I.

Gazdag tartalmú, sokrétű tanulmánykötetében *Középkor és reneszánsz* fejezetcím alatt W. J. a régi magyar irodalom körébe vágó cikkeinek válogatott gyűjteményét adja: szám szerint kilencet. E szigorú kritikával megrostált gyűjtemény a kötetnek kb. egy-egyedét teszi ki. Már e mennyiségi adat is jelzi (a cikkek minősége pedig kézzelfoghatóan bizonyítja!), hogy a szerző nem alkalmi

kirándulásokat tett a régi magyar irodalom területére, hanem e korszak irodalmának is alapos ismerője, hívatott munkása. Mellesleg megjegyezve, a *Középkor* bizvást elmaradhatott volna a fejezetcímből, mert a felvonulattal kilenc tanulmány közül középkori irodalmunk problémáival egy sem foglalkozik — elsődlegesen. (Pedig W. J. itt is adott jeleset, — gondolok például a Székelyudvarhelyi kódexről írt tanulmányára, melyet kár volt e csokorból elhagynia.)

Az itt újraközölt cikkek kivétel nélkül a felszabadulás előtt íródtak és jelentek meg nyomtatásban. Eredeti szövegükön W. J. csak itt-ott, módjával változtatott: javított, kihagyott vagy beleszótt. A legkorábbiak szerzetési éve 1930, a legkésőbbiek pedig 1941. Már e dátumok is elárulják, hogy e cikkek — ami irodalomtörténeti módszerüket illeti — a marxizmus-leninizmust a felszabadulás után magáévá tevő irodalomtörténész tudományos fejlődésének, magatartásának első, kb. 1945-tel lezárható szakaszát mutatják be és jellemzik.

Nem kétséges, a fiatal W. J. figyelmét egyik tanárának, Horváth Jánosnak akkori egyetemi előadásai és tudományos munkássága fordította — egyebek közt — a régi magyar irodalom felé. Ő azonban a legjobb Horváth-tanítványoknak nem a két háború közti szokványos útját járta. Nem kacerkódott a „szellemtörténet”-tel, nem konstruált ennek jegyében — az övét megelőző pozitívista nemzedékek munkálatai alapján — kisebb vagy nagyobb „szintéziseket”, divatos esszéket, mint például a régi magyar irodalmi problémákkal szintén foglalkozó Kerecsényi Dezső, hanem az irodalmi anyaghoz tapadva, annak főként filológiai problémáit oldozgatva, megmaradt a legjobb értelemben vett neopozitívista kutatónak. Erre különben erős klasszika-filológiai iskolázottsága is predestinálta. Igazi elődjét, valódi mesterét Katona Lajosban lehetne megjelölni.

Mi az oka, hogy W. J.-nek nemcsak a jelen kötetben újraközölt, hanem a kihagyottak közül még jó pár, ami tudományos megállapításait, eredményeit illeti, kevés kivétellel ma is megállják helyüket, nem avultak el s a jelen marxista irodalomtudománya bizton támaszkodhat rájuk? Egzaktságuk, puritán tárgyiaságuk és illúziómentes tárgyilagosságuk. Szűkkörű, de biztos problémalátás, gazdag nyelvismeret, a hazai és külföldi szakirodalomban való meglepő jártasság, szívós utánajárás, logikus, célravezető okfejtés, megbízhatóság és korrektség a legfőbb jellemzői, tudós-erényei e tanulmányok szerzőjének. W. J. nem meddő, öncélú mikrofilológiát művel, hanem a korokban jelentős írók és művek mindaddig fel sem vetett vagy ki nem bogozott kérdéseit vizsgálja, forrásaikra, új összefüggésekre

mutat rá a filológia nélkülözhetetlen módszerével.

Ez alól kivétel a *Padova, Krakkó és a magyar irodalom* című tanulmánya, melyben két rádióelőadást házasít össze. Itt a műfajnak megfelelően könnyedebb; lazit a tudományos vezéren, mégis nívós. Apró adatok sokaságával mutatja meg ama két egyetemi város szellemi spektrumát, mely műveltségünk és irodalmunk fejlődésére — Bécs mellett — még a XVI. században is oly jelentős hatást gyakorolt. E nívós, esszészzerű cikkhez még két, jelentéktelen megjegyzésem volna. Az első: Janus Pannoniust apodiktikus „magyar ácsmester” árvájának feltüntetni — nem a legszerencsésebb. Egyrészt köztudomásúlag horvát származású, másrészt csupán egyetlen, viszonylag kései és nem is túl megbízható forrás nevezi apját ácsmesternek; a kutatás mai állása szerint kismesének tartjuk. A második: a krakkói egyetem magyar kapcsolatait tárgyaló rádióelőadás helyett (először az Apollo-ban jelent meg) szívesebben láttuk volna a hasonló tárgyú, sokkal részletesebb, kidolgozottabb cikkét, mely 1946-ban az Egyetemes Filológiai Közlönyben látott napvilágot.

Igen előnyösen, teljes vértetben mutatja be a szerzőt Pesti Gáborról írt tanulmánya. Az érintett pontokon ma sem sokban ment túl rajta a tudomány. Ebben nem Pesti egész életművével foglalkozik, csupán fabuláival. Meghatározza a fordítás alapjait szolgáló latin Aesopus-kiadást, ezzel nagy szolgáltatokat tett a leendő stílusvizsgálat kutatóinak, majd pedig a mesék után adott verses tanuságok verstani vizsgálatát ejti meg alapos felkészültséggel.

A Pesti-cikkhez kapcsolódik szorosan a XVI. század másik jelentős prózaírójának, Heltai Gáspárnak néhány munkájával foglalkozó két tanulmány. Az elsőnek eredeti címe — *Heltai Gáspár forrásai* — jobban kifejezi a szerző intencióit és eredményeit, mint az itt adott, semmitmondó új, *Heltai Gáspárról*. Hisz végeredményében a Fabulák és a Dialogus német forrásait tárja ebben fel W. J. szerencsés kézzel. A második (*A magyar Ponciánus*) eredményeiben már közel sem így megnyugtató. Ponciánus históriájának egy, Bécsben 1573-ban kinyomtatott magyar fordítását ismerjük. W. J. megállapítja, hogy a XVII. században Lőcsén nyomtatott Ponciánus nép-könyvek nem a bécsinek újranyomásai, s nem is latinból fordítottak, hanem németből. Ama feltevése, hogy ez utóbbiak alapszövege XVI. századi, sőt Heltai Gáspár munkája volna és az ő nyomdájából került volna ki, a szerző szellemes és sokoldalú „bizonyítása” után is kérdőjel marad.

Az újabb Balassi — filológia Eckhardt Sándor mellett W. J.-nek köszönhet legtöb-

bet. Számos Balassi-cikke közül csak kettőt választott ki: a rövidke *Hol bujdosott Balassi?* és a *Balassi és az olasz irodalom* címűeket. Ez utóbbi, mely eredetileg *Balassi, Credulus és az olasz irodalom* címen, sőt olasz nyelven is megjelent, W. J. legérettebb, legjobb tanulmánya. Egyik újsága — többek között — annak megállapítása, hogy Balassi töredékben fennmaradt pásztordramája, a *Credulus és Júlia*, az olasz Castelletti *Amarilli* című pásztordramájának magyar prózába való átköltése. A két lengyel — magyar kapcsolatokkal foglalkozó cikke közül — *Magyarország sorsának XVI. századi lengyel vissznangjához és A magyar végek lengyel költője* — az utóbbi szintén Balassi körül forog: egy XVI. századvégi lengyel végvári éneknek Balassi katona-énekével való rokonására mutat rá.

A sorrendben utolsó kis cikk — *Telegdi Kata* — irodalomtörténeti becsét nemcsak az adja, hogy egy XVI. századvégi levélben verses betétet fedezett fel W. J., hanem ennek kapcsán annak megállapítása is, hogy a főnemesi udvarokban dívott a poézis, s így érthető meg: Balassi megjelenése nem meteorszerű, megvolt a maga előzménye.

W. J. kötetének régi magyar fejezete egy kivétellel mind új eredményeket hozó, kimondottan filológiai tanulmányokat tartalmaz. Éppen ezért a jegyzet apparátus elhagyását komoly hibának vagy tévedésnek kell minősítenünk. Nehéz volna elhinni, hogy olvasóközönségünk széles rétegeit ezek a komoly, értékes tanulmányok olyannyira érdeklik, hogy kedvükért érdemes legyen ilyen felmegoldásra fanyalodni. Különbösen is filológiai tanulmány a jegyzetek elhagyása után is filológiai tanulmány marad, nem válik könnyed lektúrré. A komolyabb igényű, érdeklődő olvasót a jegyzetapparátus amúgy sem riasztaná vissza. Ellenben a szakember (középiskolai tanár, egyetemi hallgató), ki örült, hogy a folyóiratokban szétszórt, becses tanulmányokat végre-valahára egy kötetben kaphatja kézhez, csalódott, — ezután is csak a könyvtárakra lesz utalva.

II.

Waldapfel József elsősorban a felvilágosodáskori és a XIX. századi magyar irodalom kutatója. Monográfikus feldolgozásai is ezt a korszakot tárgyalják. E könyveiből (*Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből, Katona József*) szintén kapunk izelítőt a reprezentatív tanulmánygyűjteményben, kivéve a felvilágosodás irodalmáról összefoglaló képet nyújtó legújabb munkáját. Waldapfelnek marxista igényű irodalomtörténetírásunkban ss mint XIX. századi kutatónak jutott vezető izerep. Irodalmunk társadalmi-történeti alapú

vizsgálatának és a haladó értékeket határozottan előtérbe helyező méltatásának — Révai József tanulmányai után — legkorábbi eredményei közé tartoznak Waldapfel fel szabadulás utáni cikkei. Ezek közül a dolgozatok közül, melyek még a negyvenes évek végéről valók, a legterjedelmesebb *A költők a forradalomban* c. centennáriumi cikk, mely teljes terjedelmében megtalálható e gyűjteményben. E tanulmány általában meggyőzően rajzolja meg irodalmunk fővonalaát a reformkor kezdetétől a szabadságharcig, szorosan kapcsolva azt a korszak társadalmi harcaihoz, egyben néhány vitatott irodalomtörténeti kérdést is új oldalról világít meg. Waldapfelnek ez a munkája, mely később *A XIX. század költői* c. gyűjteménye révén még szélesebb körökben vált ismeretessé — egészében véve igen hasznosan szolgálta újabb irodalomtörténetírásunk kialakulását. Vörösmarty és Petőfi viszonyát lényegében már ekkor helyesen értelmezi, Tóth Dezső monográfiája inkább csak szemléleti újságot hozott e kérdésben. Különösen termékenyítően hatottak azok a fejezetek, amelyek Petőfi kortársainak forradalmi költészetét tárgyalják: elősegítették Vajda újraértékelését és Sárosi újrafelfedezését többek között. Viszont kételyek merültek fel az ún. decembéri cikkek szerzősége körül, melyeket Waldapfel már e tanulmányában Vörösmartynek tulajdonít, e téren Tóth Dezső kétségei után még további viták várhatók. Legkevésbé látszik időtállóan a Jókairól megfogalmazott ítélet, melyre még később visszatérünk.

Nem kevésbé jelentős irodalomtörténeti esemény volt annak idején *Az igazi Csokonai* megjelenése az újjászületett Irodalomtörténet egyik legelső számában. Waldapfel tanulmánya végeredményben helyesen és időtállóan jelöli ennek az annyira félreértett, sőt félremagyarázott költőnek az érték helyét: Csokonai a magyar felvilágosodás legnagyobb költője. A dolgozat befejező mondatai már akkor figyelmeztettek arra, hogy a szerző szándéka nem az volt, hogy az eddig háttérbe szorított és most igazságosan kiemelt progresszív eszmei vonások legyenek az egyedüliek Csokonai portréján. Nem Waldapfel hibája, hogy irodalomtörténetírásunkban vagy még inkább felső és középfokú irodalomoktatásunkban évekig egyoldalú és sok tekintetben elszíntelenített Csokonai arckép uralkodott. Ez ellen az elszűrkítés ellen maga Waldapfel József vette fel a küzdelmet 1953-ban *Csokonai születése napján* című és e kötetben szintén olvasható írásával, melyben Csokonainak a felvilágosodáshoz kapcsolódó értékein túlmenően „egyéb tartalmi és formai vonásait” óhajtja „meghatározni néhány alapvető kérdéseket is megvilágító részlet-probléma megvizsgálásával, és kimondja azt az elvet, hogy nem csupán az *igazi*, hanem az

egész Csokonait is be kell mutatnia a vele foglalkozó irodalomtörténészek.

Waldapfel József újabb irodalomtörténetírói munkásságának kiemelkedő értéke az a sikeres törekvése, hogy irodalmunk klasszikus örökségét — egyfelől megtisztítva azt a régi konzervatív-akadémikus és a dekadens-polgári torzításoktól, másfelől pedig felvéve a harcot a proletárkultúrának elszegényítő és dogmatikus értelmezésével — beépítse új szocialista világunkba. Itt elsősorban azokra a cikkeire gondolunk, melyekkel Vörösmarty és Madách igazát védelmezte.

Vörösmarty ügyében a felszabadulás után először egy polémiát vívott Vas Istvánnal, *Az emberek és az Országháza* értelmezése kapcsán Gyulai tételeinek helyességét igazolta és egészítette ki, szemben a Babits-féle történeti-elméleti-nyelvészeti magyarázattal. E tollharc középpontjában inkább az irodalmi jelenségek történelmi-társadalmi magyarázatának érvényességét igazoló szándék és a dekadens-pesszimista szemlélet elvetése állott. E polemikus cikkek közül az adott vitához kevésbé közvetlenül kapcsolódó, általánosabb érvényű került bele a kötetbe. Waldapfel Józsefnek Vörösmarty új értékelését nagymértékben előmozdító tanulmánya a nagy költő születésének 150. évfordulójára készült a Magyar Klasszikusok ekkor megjelentetett Vörösmarty-kötetének előszavaként. Waldapfel dolgozata az Irodalomtörténeti Társaság belső munkatársai jelenlétében már az ismeretes Vörösmarty-emlékünnepele, Vörösmarty értékeinek hivatalos helyéről történt elismerése előtt elhangzott, és ilyen értelemben is szép állásfoglalás volt a nagy költő haladó jellege mellett, olyan időben, amikor — Horváth Márton emlékezetes emlékbeszéde előtt — még érvényesültek olyan elsekélyesítő tendenciák, amelyek Vörösmartyt mint „nemesi költőt” hajlandók lettek volna kitagadni a magyar progresszív kultúrából. Erről Waldapfelnek már említett programcikkében is olvashatunk („A klasszikusok a nép tulajdonába mennek át”) és e bírálat szerkesztői is tudnának erre példákat idézni. Waldapfel 1950-ben írt Vörösmarty-tanulmányának számos megállapítása ma is gerince Vörösmarty-kutatásunknak, pl. a periodizáció, az 1827-es és 1836-os évek fontosságának felismerése Vörösmarty fejlődésében. Az előbbi dátum pályafordító jelentőségét a Vörösmarty kritikái kiadásának sajtó alá bocsátott első kötete közvetlenebb filológiai érvekkel is megkísérli igazolni. Waldapfel pályaszakaszolását Tóth Dezső monográfiája is inkább kiegészíti, legfeljebb részleteiben módosítja, egészében nem mond neki ellent.

Kétségtelen az is, hogy Vörösmarty romantikájának megértéséhez, kötettségének bonyolultabb esztétikai megítéléséhez inkább csak

eszmei vázat ad Waldapfel, de ez a váz tartós anyagból készült, építhetnek rá a Vörösmarty-kutatók. Kár, hogy az első megemlékező értekezés ilyen, akkor még szükségszerű hézagait az 1955-ben tartott emlékbeszéd csak egyes részletkérdésekben pótolja.

Waldapfel József harcát Madách „igazáért” — az új cím találó és igaz — még inkább ki kell emelnünk. Még teljesebbé válik a kép, ha a kötet két tanulmányát kiegészítjük az Akadémia elhangzott és összefoglaló fogalmazásban a *Kortárs* ezévi 1. számában közölt Gorkij és Madách cikkel, mely teljesebb filológiai apparátussal az Irodalomtörténeti Füzetek egyik darabjaként fog megjelenni. Madách elhelyezése a magyar nép szocialista kultúrájában még több balítélet és hibás régi nézet leküzdését követelte, mint Vörösmartyé, s erre az indítást Waldapfel Józsefnek 1951-es akadémiai előadása adta meg. A szocialista kultúra szűkkeblű értelmezésével itt még nagyobb küzdelmet kellett vívnia Waldapfelnek, mint Vörösmarty esetében, amikor Horváth Mártonnak hivatalos nyilatkozat-jellegű emlékbeszéde már lényegében eldöntötte a kérdést. Kétségtelen, hogy Waldapfel első Madách-tanulmányában találkozzunk a kezdeti lendület bizonyos túlzásaival: a Lucifer-értékelést 1954-ben írt dolgozatában már maga is módosítja, de az egész életmű progresszív jellegéről, *Az ember tragédiájában* a haladás kérdésének a korviszonyok diktálta ellentmondásos, de inkább pozitív megoldásáról, a francia forradalmi szín központi helyre állításáról és jelentőségéről stb. szóló tételeit utána a Madách-kutatók többsége magáévá tette, bár a madáchi mű ellentmondásos jellegéből következik, hogy itt mindig lesznek viták még a legalapvetőbb kérdésekben is. Annyi mindenesetre már általánosan elfogadott vélemény, hogy Madáchnak és főművének helye van a magyar klasszikus haladó hagyományban — és ennek irodalomtörténeti megmunkálásában Waldapfel József, majd a Lukács-féle ellenvélemény után Sőtér Istváné az érdem.

Waldapfel Madách-tanulmányaival kapcsolatosan meg kell említeni, hogy a második, mely *Az ember tragédiája* 1954-es kiadásának előszavaként jelent meg, népszerűsítő jellege ellenére Madách irodalomtörténeti értékelése szempontjából fontos újdonságokat hoz: így pl. a madáchi dialektikának a kor belső ellentmondásából való magyarázatára találunk benne új és találó gondolatokat, továbbá Madách ifjúkori műveiről ad a terjedelmnek és az ismertető célnak megfelelően sommás, de figyelemre méltó összefoglalást.

Ha egyben-másban vitázunk is Waldapfel Józseffel, mikor Csokonairól, Katonáról, Vörösmartyról, Toldyról vagy Madáchról ír, egészében véve igazat adunk ítéleteinek, és

sokkal tartozunk neki e nagy írókról alkotott saját nézeteink kialakulásában. Ezzel szemben Jókai Mór értékelését nem Waldapfel József szempontjai szerint kezdte meg és folytatja újabbirodalomtörténetírásunk. Nem arról van szó, hogy Jókai békepárti tevékenységét és politikai ingadozásait elnézzük, de ezek miatt Jókai márciusi szereplését sem tekinteni őszintének, nem igazságos, s nem vezet a Jókai-életmű igazabb megítéléséhez. Újabb Jókai-kutatóink sem arra vetik a fősúlyt, hogy kimutassák, „milyen döntő része volt éppen Jókainak a szabadságharc folytonos emlegetése, kultuszának lelkes szolgálatá ellenére, igazi értelmének elh. mályosításában és elszegényítésében.” Ehelyett újabb kutatóink Jókai márciusi szerepét tekintik a nagy regényíró eszmei fejlődése csúcának és az ettől való eltávolodásokkal, illetve az ennek magasához való újabb közeledésekkel hozzák kapcsolatba írói művészetét hullámvölgyeit és hullámhegyeit is. A filológiai kutatások is sok olyan eddig ismeretlen vagy kevésbé ismert adatot tártak fel, melyek Jókai szabadságharc alatti politikai szerepléséről — még Petőfivel való végleges összetűzéséről is — sok vonatkozásban más képet adnak, mint amilyent tíz évvel ezelőtt erről meg lehetett rajzolni.

Eltérintve a Jókai-értékeléstől, e tanulmánykötet arról tanúskodik, hogy új irodalomtörténetírásunk azokon a vágányokon halad, amelyeknek lefektetésében Waldapfel József a legfontosabb szerepet betöltők sorába tartozik.

Arról is vall ez a tanu.mánykötet, hogy

milyen hasznos munkát végezhet a régebbi magyar irodalom kutatója akkor is, ha „kirándul” a legújabb irodalom területére. Itt nemcsak a József Attila-cikkekre gondolok, hanem arra a színikritikára, melyet Waldapfel József élő író művének első hazai színrehozatala alkalmával írt. Korneyeicsuk *A nagy műtét* c. darabjáról, illetve annak budapesti bemutatásáról szól a bírálat. Irodalomtörténeti alaposítással Waldapfel az író pályájának ismertetésével kezd, folytatja *A nagy műtét* fejlődéstörténeti elhelyezésével ezen a pályán, majd a mű mondanivalóinak és a jellemeknek finomtollú elemzésén át eljut a színeszek játékának egészen beható kritikájáig, és figyelme kiterjed a fordítás, a színházi húzások legapróbb kérdéseire is.

Waldapfel József könyve egy széles és gazdag érdeklődésű irodalomtörténész több mint húszéves pályájáról ad képet. E pálya kezdetét a lelkiismeretes és találó ítéletű filológus anyagbővítő cikkei jelzik, újabb állomásait klasszikus irodalmunk haladó értékeit ebbe az irodalomba szeretettel és alapos tudással elmélyülő marxista irodalomtörténész értékelő esszéi mutatják. Míg Waldapfel régebbi dolgozatai főleg régebbi irodalmunkról szóló ismereteinket gyarapítják biztos kézzel feltárt irodalomtörténeti tényekkel és vonatkozásokkal, XIX. századi íróinkról írt tanulmányai szilárd alapkövek marxista igényű irodalomtudományunk további kutatásai számára.

Gerézi Rabán—Horváth Károly

TOLNAI GÁBOR: VÁZLATOK ÉS TANULMÁNYOK

Budapest 1955. Irodalomtörténeti tanulmányok 6. sz. 189 l.

Tíz esztendő terméséből válogatott irodalomtörténeti tanulmányok, ünnepi megemlékezések foglalatát e kötet, melyeknek mindegyike megjelent már kiadások bevezetőjeként, vagy folyóiratok hasábjain. Anyaga élesen kettéválik, öt írás régi irodalmunk egy-egy alakjának arcképét vázolja fel, a többi új irodalmunk két értékes egyénisége köré fűzi mondanivalóját.

Az első csoport — Balassi, Szenczi Molnár, Bethlen Miklós, Rákóczi Ferenc és Kazinczy Ferenc tanulmányai —, akkor készültek, mikor a magyar marxista-leninista irodalomtudomány egyre határozottabb lépésekkel indult régi irodalmunk értékeinek vizsgálatára, vette bonckése alá „a régi korok íróinak haladó voltát illető bonnyolult kérdéseket”. (169. l.) Az öt közül elsősnek a Kazinczy Ferencről szóló készült el, s most hogy kötetbe foglaltan, tartalmuk szerint

időrendbe szedve sorakoznak a kötetben, helyesnek érezzük az illetén való csoportosításukat, mert az egyes tanulmányok irodalomszemléletéből és azok értékelési eredményeiből irodalmunk egy szakasza, fejlődésének vázlata is kirajzolódik.

„Balassi Bálint ünnepére” a költő születésének négyévszázados évfordulója alkalmával rendezett országos ünnepségen elhangzott emlékbeszéd; e műfaj klasszikus értelmében, de annak szónoki pátosza nélkül. Feladatának Balassi új szempontú értékelését választotta. A kor és társadalmi viszonyok egymásrahatásában keresi Balassi költői egyénisége kialakulásának kulcsát. Világosan meghatározza a történelmi pillanatot, amikor Balassi fellépett. Az ezeröttszázhetvenes éveket lezárult a reformáció hódító lendülete, az új korszakaszókból már hiányzik a haladó erők élenjárása, elkövetkezett a „második